

DOI: <https://doi.org/10.34862/rbm.2020.1.4>

Mirosław Banasik
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
miroslaw.banasik@interia.pl
<https://orcid.org/0000-0002-9358-1240>

Nowe spojrzenie na proces transformacji Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej

Streszczenie: Przedmiotem badań, których rezultaty przedstawiono w niniejszym artykule, była transformacja sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Celem badań było zidentyfikowanie efektów restrukturyzacji Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej oraz uwarunkowań do prowadzenia ich dalszej transformacji. W badaniach zastosowano podejście chronologiczno-problemowe. Ustalono, że podstawowym celem transformacji było wypełnienie luki w posiadanych zdolnościach operacyjnych w stosunku do Stanów Zjednoczonych i przywrócenie wiarygodności rosyjskich sił zbrojnych na arenie międzynarodowej. Pierwszy udany program modernizacji sił zbrojnych w postradzieckiej historii Rosji zrealizowany w pierwszej dekadzie XXI wieku pozwolił nadrobić zaległości związane z wewnętrznym załamaniem gospodarczym w latach dziewięćdziesiątych. Programy modernizacyjne wdrożone po 2008 roku można uznać za najbardziej ambitne, spójne i skuteczne. Pozwoliły na stworzenie dobrze wyszkolonych i wyposażonych sił zbrojnych, przystosowanych do działania w regionie postsowieckim. Oceniono, że obecnie siły zbrojne Rosji są wiarygodnym narzędziem do realizacji celów polityki zagranicznej, czego niezbicie dowodzi aneksja Krymu i rozmieszczenie wojsk w Syrii. Ostatnia dekada prowadzenia reform sił zbrojnych jest również dowodem na możliwość dokonania szybkich zmian transformacyjnych i dogonienie Zachodu nie tylko w wybranych zdolnościach operacyjnych. Rezultaty badań przedstawione w artykule stanowią dobre podstawy do zidentyfikowania kierunków dalszej transformacji sił zbrojnych planowane na lata 2018–2027.

Słowa kluczowe: transformacja, siły zbrojne, Federacja Rosyjska, strategia, doktryna, zdolności operacyjne

A New Perspective on the Process of Transformation of the Russian Federation Armed Forces

Summary: The subject of the research whose results are presented in this article was the transformation of the Armed Forces of the Russian Federation. The aim of the research was to identify the effects of the restructuring of the Armed Forces of the Russian Federation and the conditions for their further transformation. In the research, a chronological and problematic approach was used. It was established that the primary goal of the transformation was to fill the gap in the existing operational capabilities in relation to the United States and restore

the credibility of the Russian Armed Forces in the international arena. The first successful program of modernization of the Armed Forces in the post-Soviet history of Russia carried out in the first decade of the 21st century made it possible to catch up with the internal economic collapse of the 1990s. The modernisation programmes implemented after 2008 can be considered the most ambitious, coherent, and effective. They allowed the creation of well-trained and equipped Armed Forces, adapted to operate in the post-Soviet region. It has been assessed that the Russian Armed Forces are now a credible tool for achieving foreign policy objectives, as evidenced by the annexation of Crimea and the deployment of troops in Syria. The last decade of Armed Forces reform is also proof of the ability to make rapid transformational changes and to catch up with the West, at least in selected operational capabilities. The results of the research presented in the article are good fundamentals for identifying the directions of further transformation of the Armed Forces planned for 2018–2027.

Keywords: transition, armed forces, Russian Federation, strategy, doctrine, operational capability

Wstęp

W następstwie upadku Związku Radzieckiego w 1991 roku Federacja Rosyjska (FR) odziedziczyła kilka olbrzymich wyzwań dotyczących zarówno nuklearnych, jak i konwencjonalnych sił zbrojnych. W szczytowym okresie sowieckiej potęgi wojskowej w latach 1985–1986 w siłach zbrojnych służyło prawie 5 mln żołnierzy, z tego około miliona było wyznaczonych do działania w ramach Układu Warszawskiego. Poważne problemy budżetowe związane z rozpadem państwa zmusiły do wprowadzenia drastycznej redukcji personelu oraz miały negatywne konsekwencje dla stanu technicznego i modernizacji sprzętu wojskowego. W tamtym czasie brak było wizji politycznej co do wykorzystania sił zbrojnych, determinacji do wprowadzania jakichkolwiek zmian oraz wystarczających środków budżetowych. Stale malejący potencjał konwencjonalnych sił zbrojnych wymusił przywiązywanie większej wagi do sił nuklearnych, na których głównie opierano odstraszenie strategiczne. Rosja przez prawie dwie dekady nie prowadziła pragmatycznych reform systemowych, dlatego też nie była zdolna do stawiania czoła wyzwaniom zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego po zakończeniu zimnej wojny. Podejmowano jedynie działania doraźne, będące następstwem nierozwiązanych problemów restrukturyzacyjnych odziedziczonej, masowej, słabo uzbrojonej sowieckiej armii. Plany utworzenia sił zbrojnych zdolnych chociaż do zapewnienia tradycyjnej obrony własnego terytorium były rozważane jeszcze w 1992 roku, ale nie przyniosły one oczekiwanych efektów. Rosyjskie siły zbrojne wciąż pozostawały zubożałe, zdemoralizowane i w dużej mierze nieskuteczne. Nie potrafiono dostosować ich do zmieniającego się otoczenia. Szybko okazało się, że nie mogły one nawet

skutecznie reagować na problemy pojawiające się wewnątrz państwa. Dowodem na taki stan rzeczy mogą być dwie nieudane interwencje w wojnie czeczeńskiej. Kierownictwo polityczno-militarne negatywnie oceniało też przebieg wojny w Gruzji w 2008 roku. Okazało się, że wykształcenie, gotowość bojowa wojsk, ich zdolności operacyjne oraz zastosowana strategia i taktyka nie odpowiadały potrzebom operacyjnym. W tej sytuacji konieczna była radykalna, głęboka transformacja sił zbrojnych. Zakładała ona wykorzystanie w pozyskiwanym uzbrojeniu zaawansowanych technologii oraz przejście od poboru do armii w pełni uzawodowionej. Konieczna też była konsolidacja centralnych organów dowodzenia i zmiany strukturalne sił zbrojnych. Oczekiwano, że w konsekwencji wdrożenia tych zmian FR będzie w końcu posiadała nowoczesną armię. Jednak w miarę upływającego czasu zauważono, że przemysł nie mógł wyprodukować sprzętu o wysokich standardach, a siły zbrojne nie były w stanie operować zgodnie z założeniami doktrynalnymi. Koncentrowały się one na utrzymaniu wysokiej mobilności i szybkim reagowaniu wojsk na pojawiające się zagrożenia. Dostosowanie zdolności sił zbrojnych do zapisów doktryny wojskowej z 2010 roku stało się możliwe dopiero wtedy, gdy ministrem obrony narodowej został w 2012 roku wieloletni współpracownik i kolega z czasów młodości Władimira Putina – Siergiej Szojgu.

Tak zidentyfikowana sytuacja problemowa prowadzi do sformułowania głównego problemu badawczego, który brzmi: Jak przebiegała ewolucja reform po upadku Związku Radzieckiego i co obecnie warunkuje prowadzenie transformacji Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej? Główny problem badawczy poddano defragmentacji i określono następujące problemy szczegółowe: 1) Jak ocenia się reformy sił zbrojnych dwóch pierwszych dekad funkcjonowania Federacji Rosyjskiej? 2) W czym wyrażała się przełomowa transformacja sił zbrojnych dokonana przez A. Sierdiukowa? 3) Jakie efekty przyniosły reformy sił zbrojnych przeprowadzone po 2012 roku? 4) Jakie są determinanty strategiczne do przeprowadzenia w przyszłości transformacji sił zbrojnych?

Celem badań, których rezultaty przedstawiono w niniejszym artykule, było zidentyfikowanie efektów restrukturyzacji Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej oraz uwarunkowań do prowadzenia ich dalszej transformacji. W procesie badawczym zastosowano chronologiczno-problemowe podejście badawcze. Dominującymi metodami była indukcja i dedukcja, a także analiza i krytyka literatury oraz bierna obserwacja nieuczestnicząca.

Ocena dwóch dekad nieudanych reform

Wysiłki na rzecz reform sił zbrojnych mają w Rosji długą tradycję, ale doświadczenia historyczne unaocniają, że często nie dochodziły one do skutku ze względu na brak priorytetów politycznych i niewystarczającej determinacji do ich przeprowadzenia (Grätz, 2014, s. 1). Koniec zimnej wojny i upadek bloku wschodniego spowodował, że rosyjskie siły zbrojne stanęły przed wieloma poważnymi wyzwaniami. W początkowym okresie funkcjonowania Federacji Rosyjskiej duży nacisk kładziono na obronę terytorium przed zewnętrznym agresorem i przygotowaniu się do prowadzenia na dużą skalę konfrontacji zbrojnej. Zgodnie z obowiązującą wtedy doktryną militarną dowódcy podobnie jak w czasach drugiej wojny światowej, polegali na niszczycielskiej sile rażenia przeciwnika uzyskiwanej dzięki masowemu użyciu ludzi i sprzętu, nie przywiązując wagi do zaawansowanych technologii i mobilności wojsk (Arbatov, 1998, s. 99).

W latach 90. siły zbrojne podlegały permanentnej redukcji. Zamierzano liczącą ponad 4,5 mln armię osób zmniejszyć do około jednego miliona żołnierzy. Struktura organizacyjna była hierarchiczna i bardzo sztywna. Opierała się na masowej mobilizacji ludzi i sprzętu. W przypadku wystąpienia zagrożenia konfliktem zbrojnym Rosja była przygotowana na powołanie do wojska około 20 mln rezerwistów. W 1991 roku tylko 20 ze 132 dywizji było ukompletowanych w 70%. Pozostałe były utrzymywane w 50-procentowym ukompletowaniu, a niektóre posiadające struktury szkieletowe były obsadzone tylko w 10–20%. Tak przyjęte założenia do funkcjonowania sił zbrojnych sprawiły, że tylko niewielka ich część pozostawała w wysokim stopniu gotowości bojowej i była zdolna do podejmowania działań operacyjnych (Russell, 2015, s. 4). W latach 90. Siły Zbrojne FR znajdowały się pod ogromną presją finansową i społeczną. Podczas gdy w okresie zimnej wojny co najmniej 15% sowieckiego PKB było przeznaczanych na cele wojskowe, to wydatki w 1999 roku zmniejszyły się o trzy czwarte i wynosiły około 3% PKB. Brak środków finansowych, niepewna sytuacja gospodarcza oraz zgoda polityków co do tego, że USA i NATO nie będą stanowić zagrożenia militarnego, utrudniły rosyjskim generałom starania o uzyskanie większego udziału w budżecie wydatków państwa na cele obronne (Truffer, 2019).

Po rozpadzie Związku Radzieckiego rosyjskie siły zbrojne nie zdołały przystosować się do nowych uwarunkowań środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego i wewnętrznego. Przez dwie dekady nie udało się wdrożyć

wielu ciekawych koncepcji modernizacji sił zbrojnych (Klein, 2016, s. 10). Poważne cięcia wydatków sprawiły, że były one niedoposażone, słabo wyszkolone i źle przygotowane do reagowania na nowe zagrożenia, czego przykładem mogą być wojny czeczeńskie (De Haas, 2011, s. 5). Efektywność operacyjna pozostawała na bardzo niskim poziomie, między innymi ze względu na słabe uzbrojenie pozostałe po sowieckiej armii. Tak więc przez prawie dwie dekady Rosja była papierowym tygrysem. Z tego powodu nie angażowała się w duże konflikty. Nie przeszkadzało to jednak w prowadzeniu z sąsiadami tzw. wojen zastępczych, działań nieregularnych i operacji specjalnych (Gressel, 2015, s. 2). Próby przekształcenia sił zbrojnych w bardziej profesjonalne i zdolne do szybkiego reagowania na zagrożenia napotykały głęboki opór ze strony establishmentu wojskowego (Russell, 2015, s. 1).

W pierwszej dekadzie XXI wieku debata polityczna w Rosji została zdominowana doświadczeniami zachodnich operacji wojskowych, takich jak „Pustynna Burza” w Iraku w 1991 roku, wojna w Kosowie w 1999 roku czy atak sił koalicyjnych na Irak w 2003 roku. Biorąc pod uwagę też negatywne własne doświadczenia z wojny w Czeczenii, rosyjscy teoretycy wojskowi dostrzegli tendencję do prowadzenia wysoko utecniczonych działań zbrojnych. Nie ulegało wątpliwości, że bez modernizacji i restrukturyzacji własnych sił zbrojnych, które w dużej mierze były spuścizną epoki sowieckiej, Rosja nie będzie mogła konkurować w konfliktach militarnych ani z NATO, ani ze Stanami Zjednoczonymi. Nie była też przygotowana do podejmowania działań operacyjnych w wojnach o charakterze asymetrycznym (Grätz, 2014, s. 1).

Konflikt rosyjsko-gruziński, który miał miejsce w sierpniu 2008 roku, potwierdził, że rosyjskie siły zbrojne nie są przygotowane do prowadzenia współczesnej wojny. Okazało się, że konieczne jest wprowadzenie zdecydowanych zmian co do posiadanych zdolności i sposobów ich wykorzystania. W trakcie prowadzenia operacji występowały ograniczenia w możliwości skutecznego sprawowania dowodzenia. Rozkazy i pododdziały nie docierały na czas do linii frontu (Barabanov, 2011, s. 46). Niedostateczne były informacje pozyskiwane z wywiadu i rozpoznania wojskowego, co negatywnie rzutowało na możliwości planowania i prowadzenia operacji militarnej. Niska też była efektywność wykorzystania lotnictwa ze względu na problemy z identyfikacją celów do prowadzenia uderzeń z powietrza oraz trudności z wyeliminowaniem gruzińskiej obrony przeciwlotniczej (Nichol, 2011, s. 5). Brak koordynacji działań rodzajów

sił zbrojnych oraz komunikacji między nimi sprawił, że siły powietrzne nie zapewniły odpowiedniego wsparcia dla wojsk lądowych (De Haas, 2011, s. 19). Żle przeprowadzona rosyjska inwazja na Gruzję w kręgach polityczno-wojskowych zwiększyła wątpliwości co do postrzegania sił zbrojnych jako wiarygodnego instrumentu wspierającego osiągnięcia celów rosyjskiej polityki zagranicznej i gwarantującego bezpieczeństwo państwa. Ukształtowało się też przekonanie, że siły zbrojne bez procesu modernizacyjnego nie będą zdolne w przyszłości ani do zastraszenia państw sąsiadujących, takich jak Ukraina, Białoruś czy Kazachstan, ani do przeciwstawienia się przeciwnikowi w wojnie konwencjonalnej i zapewnienia integralności terytorialnej Rosji (Nichol, 2011, s. 5).

Przełom w procesie transformacji sił zbrojnych

Wojna w Gruzji w 2008 roku ujawniła istotne problemy w strukturach dowodzenia, wyposażeniu i wyszkoleniu żołnierzy. Jednocześnie dała decydujący impuls polityczny do wznowienia wysiłków na rzecz prowadzenia reform obronnych. Drugim impulsem była zmiana percepcji zagrożeń. W tym kontekście kluczowe znaczenie miały dwa aspekty. Po pierwsze, w rezultacie rozszerzenia się NATO o nowych członków, Stany Zjednoczone Ameryki (USA) progresywnie zbliżyły się do granic Rosji. W koncepcji polityki zagranicznej Rosji (Łomanowski, Musiałowicz, 2006, s. 36) oraz w doktrynie wojskowej z 2010 roku (*Doktryna* 2011, s. 5) po raz pierwszy w Rosji postsowieckiej Sojusz Północnoatlantycki został wymieniony jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa Rosji. Po drugie, zacierały się granice między zagrożeniami militarnymi a niemilitarnymi, co sprawiło, że wyzwania niemilitarne miały dla Rosji znaczenie militarne. Szczególnie niepokojące dla bezpieczeństwa państwa były „kolorowe” rewolucje, do których doszło w pobliżu granic Federacji Rosyjskiej, tj. w Gruzji i na Ukrainie. Destabilizację państw sąsiadujących z FR uznano za drugie po NATO zagrożenie dla bezpieczeństwa (*Doktryna* 2011, s. 7). „Kolorowe” rewolucje były traktowane jako amerykańskie spiski mające na celu ograniczenie rosyjskiej strefy wpływów (Łomanowski, Musiałowicz, 2006, s. 23). W tej sytuacji konieczne stało się przeprowadzenie radykalnych reform sił zbrojnych, które w grudniu 2008 roku zaproponował minister obrony narodowej Anatolij Sierdiukow.

Głównym celem transformacji Sił Zbrojnych FR było przejście od masowo mobilizowanych sił zbrojnych, gotowych do prowadzenia globalnej konfrontacji zbrojnej do sprawnej, mobilnej i nowoczesnie wyposażonej armii, zdolnej do

uczestniczenia w trzech regionalnych i/lub lokalnych konfliktach (Nichol, 2011, s. 5). Niektórzy analitycy badający reformy A. Sierdiukowa doszli do wniosku, że ich celem było utworzenie profesjonalnej armii wzorowanej na modelu zachodnim (Renz, 2014, s. 3) i osiągnięcie gotowości do prowadzenia walki sieciocentrycznej (McDermot, 2010), co było przyjmowane w tamtych czasach za ideał nowoczesnych sił zbrojnych.

Pierwszy etap reformy A. Sierdiukowa zakładał redukcję personelu z 1,2 mln żołnierzy w 2008 roku do jednego miliona w 2012 roku oraz profesjonalizację sił zbrojnych. Najbardziej bolesne redukcje dotyczyły korpusu oficerskiego, który do 2012 roku zmniejszono o 185 tys. żołnierzy. Wpłynęło to pozytywnie na poprawę stosunku pomiędzy oficerami a korpusem chorążych i podoficerów (Sergunin, 2012, s. 252). Zredukowanie liczby poborowych na korzyść żołnierzy kontraktowych i zawodowych pozwoliło obsługiwać zaawansowany technologicznie sprzęt wojskowy i zwiększyło gotowość bojową pododdziałów elitarnych wojsk powietrznodesantowych, piechoty morskiej i sił specjalnych (Barabanov, 2011, s. 22). Wzorując się na Szwajcarii i Austrii, przeprowadzono gruntowną zmianę systemu edukacji. Zredukowano także liczbę szkół wojskowych i ośrodków szkolnictwa wyższego z 65 do 10 oraz wprowadzono nowe programy nauczania i modele przebiegu kariery żołnierzy. Utworzono zupełnie nową Akademię Strategicznych Sił Raketowych i zakończono odbudowę Wojskowej Akademii Medycznej w Petersburgu, tworząc przy okazji nowoczesną klinikę interdyscyplinarną wraz z działem medycyny cybernetycznej. Zaplanowano również utworzenie prezydenckiej szkoły kadetów w Kemerowie oraz szkoły morskiej w Kaliningradzie (Dura, 2019). Opracowano szereg planów modernizacji akademii wojskowych. Celem tych planów było zapewnienie, aby wyższe uczelnie resortowe dostosowały poziom kształcenia przyszłych liderów do oferowanego przez uczelnie cywilne. Oczekiwano, że do 2020 roku akademie wojskowe zostaną wyposażone w najnowocześniejsze rodzaje uzbrojenia i uzyskają dostęp do zaawansowanych technologii wojskowych oraz otrzymają specjalistyczne zaplecze akademickie i szkoleniowe (Kraj, 2019, s. 175). Sądzono, że dzięki zaimplementowanym technikom przywództwa nowa generacja oficerów będzie potrafiła prowadzić walkę zbrojną w skomplikowanych warunkach i umiejętnie dostosowywać się do zmieniających się warunków operacyjnych (Gressel, 2015, s. 3).

Drugi etap reform polegał na restrukturyzacji systemu dowodzenia, zwiększeniu gotowości bojowej wojsk oraz usprawnieniu systemu zabezpieczenia

logistycznego (Gressel, 2015, s. 3). Przeorganizowano centralne organa dowodzenia rodzajów sił zbrojnych oraz na wzór amerykański utworzono cztery okręgi wojskowe (Sergunin, 2012, s. 253). Skomplikowany, odziedziczony po czasach sowieckich czteropoziomowy system dowodzenia (okręg wojskowy, armia, dywizja, pułk) zastąpiono systemem trzypoziomowym (okręg wojskowy, dowództwo strategiczno-operacyjne, brygada). W ten sposób praktycznie wyeliminowano szczebel armii i dywizji na korzyść brygad (Barabanov, 2011, s. 21) przygotowanych do tworzenia zgrupowań bojowych i samodzielnego wypełniania zadań operacyjnych. Podobną reorganizację przeprowadzono w siłach powietrznych, zastępując armie, korpusy, dywizje i pułki bazami i brygadami sił powietrznych. W założeniach tego typu zmiany miały podnieść gotowość bojową wojsk oraz dyspozycyjność pododdziałów do szybkiego ich wysłania poza granicę kraju. Przeorganizowanie 23 starych dywizji w 40 nowego typu brygad spowodowało zmniejszenie ogólnej liczby wojsk lądowych o około 43 % (Gressel, 2015, s. 3). Dla podniesienia gotowości pododdziałów do reagowania na sytuacje kryzysowe pojawiające się w pobliżu granic z Rosją wprowadzono zasadę prowadzenia niezapowiedzianych ćwiczeń sprawdzających. Zakładano, że w ciągu 24 godzin pododdziały powietrzno-desantowe powinny być przemieszczone w rejon działań operacyjnych, a nowo utworzone brygady ogólnowojskowe powinny być gotowe do tego typu aktywności. Należy pamiętać o tym, że przed reformami niektóre rosyjskie oddziały i pododdziały potrzebowały około roku przygotowań przed wyjazdem na wojnę do Czeczenii (Gressel, 2015, s. 4), a więc były to zmiany bardzo radykalne.

Zmiana myślenia strategicznego ukierunkowanego na przygotowanie sił zbrojnych do udziału w ograniczonych konfliktach zbrojnych sprawiła, że zaczęto przywiązywać dużą wagę do pododdziałów mobilnych i specjalnych. W rezultacie oddziały powietrznodesantowe nie tylko uniknęły cięć kadrowych, ale także utrzymały swoje dywizje, a nawet je wzmocniły. Pozyskały też dużą liczbę śmigłowców. Siły operacji specjalnych rozpoczęły swoją rozbudowę i sukcesywnie zwiększały gotowość bojową. Wreszcie, na początku 2012 roku szef Sztabu Generalnego Mikołaj Makarow zarządził utworzenie Dowództwa Sił Specjalnych i Dowództwa odpowiadającego za prowadzenie operacji w cyberprzestrzeni (Barabanov, 2014). W tym miejscu należy podkreślić, że za całokształt problematyki informacyjnej, w tym prowadzenie ofensywnych działań w cyberprzestrzeni, zapewnienie bezpieczeństwa własnym systemom dowodzenia

i łączności oraz kształtowanie krajowej i zagranicznej opinii publicznej za pomocą mediów i Internetu, będą odpowiadały siły zbrojne (Giles, 2014, s. 158), a nie podmioty cywilne, tak jak w większości państw europejskich.

Reformy sił zbrojnych po 2012 roku

Druga faza radykalnych reform została przeprowadzona po 2012 roku pod kierownictwem S. Szojgu. Na ich treść duży wpływ wywarły zmiany, jakie zaszły w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego na początku drugiej dekady XXI wieku. Nowe spojrzenie na problem transformacji sił zbrojnych opierało się na zmianie wizji prowadzenia rywalizacji w wymiarze międzynarodowym i wykorzystaniu do tego celu sił zbrojnych. Kierownictwo polityczno-militarne zdecydowało, że siły zbrojne powinny być gotowe do prowadzenia na dużą skalę klasycznej wojny i operacji o charakterze niewojennym. Oprócz tego powinny być zdolne do odstraszenia w wymiarze politycznym i militarnym oraz przeciwdziałania zagrożeniom dla bezpieczeństwa Rosji, a także wspierania wysiłków zmierzających do osiągnięcia celów politycznych i gospodarczych (Ministry of Defence, 2020). Dokonane korekty w dokumentach normatywnych pozwalały na użycie sił zbrojnych poza granicami kraju nie tylko do walki z międzynarodowym terroryzmem. Miały głównie na celu legitymizację działań podejmowanych w obronie rosyjskich obywateli znajdujących się poza granicami FR i udzielanie pomocy militarnej innemu państwu w celu odparcia lub zapobieżenia agresji zbrojnej (President, 2009).

Powrócono do idei prowadzenia dużych, intensywnych konfliktów zbrojnych z użyciem broni nuklearnej, z jednoczesnym koncentrowaniem się na nowych formach prowadzenia rywalizacji międzynarodowej, opierających się na koncepcji prowadzenia wojny nowej generacji (hybrydowej). Założono, że siły zbrojne w dalszym ciągu będą odgrywały fundamentalną rolę w zabezpieczeniu interesów Rosji (Giles 2017, s. 2). Przyjęto tzw. rozwiązania mieszane zakładające, że zrestrukturyzowane siły zbrojne będą musiały być w stanie pełnić szereg funkcji, tj. odstraszenia nuklearnego i nienuklearnego, prowadzenia wojny konwencjonalnej i nuklearnej, a także działań nieliniowych i antyterrorystycznych (Klein, 2016, s. 10). S. Szojgu skonsolidował reformy, a jednocześnie dokonał ich pewnej weryfikacji. W rezultacie przywrócono dywizyjny szczebel dowodzenia i przygotowywano się do prowadzenia dużych operacji militarnych. Zmieniono też dyslokację jednostek wojskowych. Na dużą uwagę zasługuje fakt przybliżenia

wielu oddziałów i pododdziałów sił zbrojnych FR do granicy z Ukrainą na przełomie 2012 i 2013 roku (Harris, 2018, s. 11).

Transformacja była skoncentrowana na podnoszeniu gotowości bojowej wojsk, zmianie ich struktur organizacyjnych oraz zasad zabezpieczenia logistycznego. Dążono do skrócenia czasu przygotowania jak największej liczby oddziałów i pododdziałów do prowadzenia walki zbrojnej. Dla przykładu w 2014 roku w czasie sytuacji kryzysowej na Ukrainie Rosjanie zdołali rozmieścić wzdłuż granicy od 40 do 150 tys. pododdziałów gotowych do prowadzenia działań wojennych (Sutyagin, 2015). W celu podniesienia zdolności do reagowania na zagrożenia pojawiające się u granic FR sukcesywnie zwiększano liczbę pododdziałów wojsk specjalnych, zdolnych do rozpoznawania sytuacji poza granicami wroga, wspierania działań o charakterze dywersyjnym i wywrotowym, w tym przygotowywania opozycji do prowadzenia wrogiej działalności przeciwko legalnym władzom, przejmowania ważnych obiektów administracyjnych i infrastruktury krytycznej (Klein, 2016, s. 20). W trakcie aneksji Krymu w 2014 roku pododdziały specjalne przejmowały lotniska, baterie rakiet przeciwlotniczych ziemia-powietrze, ukraińskie bazy wojskowe, szpitale wojskowe i składy paliw (Ripley, 2014, s. 5). Skuteczne i bezkrwawe przejmowanie kontroli nad najważniejszymi obiektami dla funkcjonowania Krymu przez prorosyjskie siły lokalne lub siły rosyjskie, w których awangardzie zwykle znajdowali się żołnierze wojsk specjalnych, było elementem starannie przygotowanego planu zrealizowanego przez służby specjalne Federacji Rosyjskiej (Strzelecki, 2017, s. 412).

Na podstawie obserwacji doświadczeń ukraińskich można było wyraźnie stwierdzić, że jednostki tzw. Specnazu były bardzo dobrze uzbrojone i wyszkolone, co dawało im możliwość angażowania ukraińskich sił zbrojnych i odstraszenia oponentów od interwencji. Po drugie Specnaz był bardzo mobilny i skutecznie wykorzystywał krymskie linie komunikacyjne. Po trzecie, wojska specjalne nie nosiły żadnych oznaczeń przynależności narodowej, co nie pozwoliło na potwierdzenie zaangażowania się FR. Po czwarte, siły Specnazu koncentrowały się na zdobywaniu przychylności lokalnego społeczeństwa. Współpracowały z ludnością, a strzałami w powietrze zachęcały ukraińskich żołnierzy do ucieczki. Szybkość i precyzja działania pododdziałów specjalnych doprowadziła do taktycznych sukcesów i odegrała znaczącą rolę w strategicznym zwycięstwie Kremla (Perry, 2015).

Regularne jednostki armii rosyjskiej, które otwarcie brały udział w konflikcie na wschodzie Ukrainy, zostały zorganizowane w batalionowe grupy bojowe i były wykorzystywane do wykonywania określonych misji. Składały się zazwyczaj z kompanii czołgów, trzech zmechanizowanych kompanii piechoty, kompanii przeciwpancernej, 2–3 baterii artylerii samobieżnej, baterii artylerii raketowej i dwóch baterii obrony przeciwlotniczej. Taka struktura zapewniała połączenie poziomu taktycznego z operacyjnym i zapewniała prowadzenia ognia pośredniego do 90 km (Fox, Rossow, 2014, s. 7). Skuteczność rażenia ogniowego zapewniały szeroko stosowane bezpilotowe środki rozpoznawcze. Na podstawie rzeczywistego obrazu z pola walki możliwa była wiarygodna oceny sytuacji i stawianie zadań oraz ocena skuteczności oddziaływania. Ponadto rosyjskie uderzenia ogniowe były zsynchronizowane z oddziaływaniem radioelektronicznym i wykorzystaniem cyberprzestrzeni. Zintegrowana obrona przeciwlotnicza na poziomie taktycznym i operacyjnym była na tyle skuteczna, że nie było potrzeby wykorzystania własnego lotnictwa (Angevine, 2019, s. 10).

Rosja do weryfikacji programów modernizacyjnych sił zbrojnych, w tym systemów zaawansowanej broni konwencjonalnej pozwalających na projekcję siły w dowolnych zakątkach świata wykorzystywała konflikt w Syrii. Sprawdzone skuteczność raketowych pocisków manewrujących typu cruise. Rakiety Kalibr były wystrzeliwane z okrętów znajdujących się na Morzu Kaspijskim i Morzu Śródziemnym (*Kolejny...*, 2017). Pociski cruise były również odpalane z ponaddziesięciotonicznego bombowca strategicznego o zmiennej geometrii skrzydeł Tu-160M1 Blackjack (Tu-160, 2020) i ciężkiego bombowca Tu-95MS Bear H (Butowski, 2019) oraz z nad terytorium Iranu z samolotu Tu-22M3 Backfire (NI, 2015).

Syria jest pierwszą rosyjską operacją ekspedycyjną od czasów radzieckiej inwazji na Afganistan, która zaprzeczyła twierdzeniom, że siły zbrojne FR są nieprzystosowane do takiego charakteru działań operacyjnych. Nie oznacza to jednak, że jest zdolna do podjęcia operacji o charakterze zbliżonym do działań w Afganistanie. Należy zwrócić uwagę na ogromne ułatwienia w jej prowadzeniu, polegające po pierwsze na słabości przeciwnika, a po drugie na roli lokalnych sił wspierających Rosjan, do których można zaliczyć między innymi Hezbollah, czy rosyjskich najemników. Po drugie, działaniom Rosji nie przeszkadzają żadne dobrze zorganizowane siły zbrojne. Jest wręcz przeciwnie, Rosja godzi się na obecność wojskową Turcji oraz USA oraz na codzienne działania Izraela

na teatrze syryjskim. Należy uznać, że z jednej strony działania Rosji w Syrii są sukcesem, ale z drugiej jednak warto podkreślić, że realizowane są w sprzyjających pod względem operacyjnym i politycznym warunkach. Co więcej, sukcesowi sprzyja także ograniczony zakres celów. Rosja wcale nie dąży do szybkiego i całkowitego oddania kontroli nad Syrią Damaszkowi, bo to radykalnie ograniczałoby rosyjskie możliwości nacisku na ten kraj. Pamiętajmy, że poza siłą ognia Moskwa nie ma nic do zaoferowania Syrii, która obecnie potrzebuje przede wszystkim środków zapewniających stabilizację, takich jak na przykład wsparcie gospodarcze, a nie środków bojowych.

Jeśli chodzi o działania operacyjne, to mimo występujących ograniczeń komponent powietrzny był zdolny do prowadzenia wymagających operacji lotniczych o średniej intensywności wynoszącej około 80 wylotów w ciągu doby. W trakcie operacji zweryfikowano możliwości bojowe bombowców strategicznych, pocisków raketowych w wersji powietrznej i morskiej, nowych śmigłowców, lotnictwa taktycznego i samolotów do elektronicznego nadzoru pola walki (Golts, Kofman, 2016, s. 11). Uderzenia z powietrza były synchronizowane z działaniem wojsk specjalnych, a informacyjne potrzeby skutecznie były zabezpieczane przez bezpilotowe aparaty latające. Doświadczenia wykazały też niską skuteczność broni precyzyjnego rażenia i samolotowych systemów celowniczych (Golts, Kofman, 2016, s. 11). Zaangażowanie się FR w konflikt w Syrii pozwoliło na wyznaczenie kierunków dalszej modernizacji sił zbrojnych, szczególnie w zakresie przydatnych na polu walki nowych technologii. Intensywne działania operacyjne potwierdziły również skuteczność przyjętych rozwiązań w systemie szkolenia i prowadzenia niezapowiedzianych sprawdzianów gotowości bojowej wojsk. Ocena przeprowadzonych w Syrii operacji świadczy o posiadaniu przez Rosję strategicznych zdolności, z którymi powinien się liczyć świat (*Russia...*, 2017, s. 44).

Determinanty strategiczne dla przeprowadzenia kolejnych reform sił zbrojnych

Kierunki transformacji sił zbrojnych uzależnione są od prowadzonej polityki zagranicznej i wewnętrznej, których pochodną jest polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Obecnie najważniejszym priorytetem jest zapewnienie bezpieczeństwa państwa oraz jak najdłuższe utrzymanie się przy władzy Władimira Putina. Temu też służą zmiany dokonywane w konstytucji państwa

(Rosja..., 2020). Z oceny strategicznych dokumentów normatywnych¹ wynika, że koncepcja stabilności bezpieczeństwa FR jest szersza w swoim zakresie niż w większości państw Zachodu. Dokumenty strategiczne (zarówno militarne, jak i cywilne) są spójne i koncentrują się wokół zagrożeń dla interesów narodowych. Podkreśla się w nich potrzebę osiągnięcia gotowości do przeciwdziałania zagrożeniom o charakterze militarnym i niemilitarnym. W odpowiedzi na polityczne, militarne i ekonomiczne naciski Zachodu strategia Rosji przewiduje prowadzenie odstraszenia, którego celem jest zapobieżenie przyszłym konfliktom. Obecnie w porównaniu z czasami zimnowojennymi odstraszenie nuklearne jest niewystarczające. Zakłada się, że będzie ono realizowane poprzez zintegrowane zastosowanie politycznych, militarnych, militarno-technicznych, dyplomatycznych, ekonomicznych, informacyjnych i innych instrumentów oddziaływania (*Strategia*, 2015). Tak więc będą w nim brały udział strategiczne i niestrategiczne siły nuklearne oraz konwencjonalne siły zbrojne ogólnego przeznaczenia, z zastosowaniem broni precyzyjnego rażenia (*Informacja*, 2015), zintegrowane z podmiotami niemilitarnymi oraz zastosowaniem środków niekonwencjonalnych. Połączenie precyzyjnych uderzeń konwencjonalnych z szeroką gamą środków niekonwencjonalnych daje liderom politycznym dużą elastyczność wyboru opcji oddziaływania – do zastosowania broni nuklearnej włącznie, a jednocześnie unikanie prowadzenia konfliktu lub wojny nuklearnej (Johnson, 2018, s. 25). Oprócz tego duży nacisk kładzie się na przeciwdziałanie zagrożeniom informacyjnym, które, jak się ocenia, mogą doprowadzić do mentalnego, gospodarczego i politycznego uzależnienia życia publicznego w Rosji od zagranicznych podmiotów informacyjnych (*Doctrine*, 2016).

Bezpieczeństwo w FR jest osadzone na stabilności politycznej, które ma swoje korzenie zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. Bezpieczeństwo wewnętrzne zapewnia się poprzez redukcję czynników prowadzących do niepokojów społecznych, walkę z terroryzmem, eliminowanie separatyzmu i przeciwdziałanie innym zagrożeniom (Radin *et al.*, 2019, s. 8). W Rosji panuje przekonanie, że wrogowie zewnętrzni mogą ingerować w wewnętrzne sprawy i dążyć do obalenia legalnych władz (Radin, Reach, 2017, s. 8), co oznacza, że bezpieczeństwo zewnętrzne jest nierozzerwalnie związane z bezpieczeństwem

¹ Koncepcje polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej, Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej.

wewnętrznym. Takie przekonanie wyjaśnia obawy związane z występowaniem zjawisk postrzeganych jako „kolorowe” rewolucje (Cohen, 2019, s. 6), które mają miejsce w sąsiedztwie Rosji.

Rosja konsekwentnie kreuje się na mocarstwo, co oznacza, że chce uczestniczyć w rozwiązywaniu problemów o charakterze globalnym i jednocześnie posiadać wpływy w regionie. Oprócz tego liderzy polityczni opowiadają się za wizją świata wielobiegunowego, co pozwoliłoby Rosji na podniesienie własnego statusu na arenie międzynarodowej (Radin, Reach, 2017, s. 15). Autorzy ci uważają, że dominacja Stanów Zjednoczonych na arenie międzynarodowej zagraża interesom narodowym Rosji. W strategii Rosji nie wyklucza się prowadzenia na dużą skalę wojny konwencjonalnej, dlatego stale trwają przygotowania do konfrontacji z NATO. Na umysły strategów wciąż duże piętno odciskają doświadczenia drugiej wojny światowej. Także bolesne doświadczenia historyczne związane z okupacją Rosji przez Szwecję, Francję i dwukrotnie przez Niemcy (Mearsheimer, 2014, s. 5) do tej pory wywołują pewnego rodzaju podświadomy strach przed agresorem z zewnątrz.

W celu osiągnięcia dominacji regionalnej polityka zagraniczna jest skoncentrowana na obszarach przynależnych do strefy wpływów byłego Związku Radzieckiego, a szczególnie tych państw, których ambicją jest przystąpienie do struktur Unii Europejskiej oraz NATO. W tym celu Rosja dąży do dezintegracji swoich sąsiadów z instytucjami euroatlantyckimi oraz minimalizacji wpływów Zachodu. Federacja Rosyjska za wszelką cenę zamierza osłabić Sojusz i zapobiec jego rozszerzaniu się, co mogłoby oddalić proces prowadzący do potencjalnego przybliżania rozmieszczenia sił zbrojnych i infrastruktury Sojuszu Północnoatlantyckiego do granic z Rosją. W Moskwie niewiele osób sądzi, że w celu neutralizacji zagrożeń należałoby podjąć działania zmierzające do fizycznej eliminacji NATO (Radin *et al.*, 2019, s. 10). Mimo to FR przywiązuje dużą wagę do posiadania zdolności do reagowania na wszelkie przejawy niestabilności pojawiające się w pobliżu granic zewnętrznych, powodowane zarówno przez podmioty regionalne, jak i inne podmioty zewnętrzne. Uważa się, że Rosja powinna posiadać wiarygodne mechanizmy odstraszające, a siły zbrojne powinny być w stanie zdominować potencjalnego przeciwnika już w pierwszej fazie konfliktu.

Zaangażowanie FR w Syrii i pozyskiwanie zdolności do działania o charakterze ekspedycyjnym mogą świadczyć o tym, że ambicje Moskwy

daleko wykraczają poza własne sąsiedztwo. Uważa się, że podmiot militarny jest doskonałym narzędziem odstraszenia politycznego i projekcji siły (Ministry of Defence, 2020), a także realizacji innych celów strategicznych związanych przede wszystkim z prowadzeniem rywalizacji międzynarodowej. Ze względu jednak na brak stałych baz poza granicami kraju i ograniczone możliwości prowadzenia wsparcia logistycznego, obecnie posiadane zdolności do działań ekspedycyjnych są raczej ograniczone, szczególnie w porównaniu z USA (Radin *et al.*, 2019, s. 15). Zapisy dokumentów normatywnych nie wskazują na to, aby zdolności do działań ekspedycyjnych były dzisiaj priorytetem, ale doświadczenia ostatnich kilku lat świadczą o tym, że właśnie na nich może się koncentrować proces transformacji sił zbrojnych FR.

Wnioski

Transformacja rosyjskich sił zbrojnych po upadku armii radzieckiej była koniecznym krokiem do stworzenia profesjonalnych i nowoczesnych sił zbrojnych zdolnych do odpierania współczesnych zagrożeń postrzeganych z punktu widzenia Moskwy. Jej podstawowym celem było wypełnienie luki w posiadanych zdolnościach operacyjnych w stosunku do innych głównych potęg. W opinii Kremla należało też zmniejszyć podatność Rosji na możliwe uderzenie hipotetycznego przeciwnika, głównie Stanów Zjednoczonych, i przywrócić wiarygodność rosyjskich sił zbrojnych na arenie międzynarodowej jako czynnika odstrasżającego i narzędzia osiągnięcia celów strategicznych w szerszym zakresie, tj. w realizacji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej.

Za rządów Władimira Putina modernizacja rosyjskich sił zbrojnych po raz pierwszy od 1991 roku stała się priorytetem i zaczęto przeznaczać na nią znaczne sumy. Pozostawały jednak nierozstrzygnięte problemy związane z pozyskaniem nowoczesnych technologii, brak było kultury organizacyjnej, a także występowały problemy demograficzne. Pierwszy udany program modernizacji sił zbrojnych w postradzieckiej historii Rosji zrealizowano w pierwszej dekadzie XXI wieku. Pozwolił on nadrobić zaległości związane z wewnętrznym załamaniem gospodarczym lat 90. ubiegłego stulecia.

Minister obrony narodowej A. Sierdiukow w 2008 roku zapoczątkował ambitne reformy, które miały na celu transformację ciężkiej, masowej postsowieckiej organizacji wojskowej, przygotowanej do prowadzenia na wielką skalę wojny lądowej w szybko mobilizowane i elastycznie funkcjonujące pododdziały sił

zbrojnych, gotowe do prowadzenia małych, regionalnych konfliktów i działań o charakterze ekspedycyjnym. Ogólnie rzecz biorąc, to, co zostało zrobione od 2008 roku, można uznać za prawdopodobnie najbardziej ambitną, spójną i skuteczną reformę wojskową wśród państw postsowieckich. Zrestrukturyzowano brygady ogólnowojskowe i skrócono czas osiągnięcia przez nie gotowości do działań operacyjnych. Doprowadzono również do znacznej restrukturyzacji sił zbrojnych i usprawnienia systemu dowodzenia, co umożliwiło przygotowanie wojsk do podejmowania działań o charakterze wojennym. Pomimo wielu sukcesów reform A. Sierdiukowa, sporo wyzwań modernizacyjnych nadal pozostało nierozwiązanych. Siły zbrojne powoli zmniejszały swoją zależność od obowiązkowej służby wojskowej na korzyść żołnierzy kontraktowych. Jednak ograniczenia demograficzne i finansowe oznaczały, że cel doprowadzenia do w pełni profesjonalnej armii był nierealistyczny. Problemem była i nadal jest jakość poborowych, którzy ze względu na krótki czas służby wojskowej nie są odpowiednio przygotowani do obsługiwanego skomplikowanego pod względem technicznym sprzętu bojowego.

Działania sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej przeprowadzone na Ukrainie, które zgodnie z założeniami doktrynalnymi powinny być przygotowane do prowadzenia operacji nieliniarnych, bezkontaktowych i informacyjnych, odzwierciedlają stan posiadanych zdolności, wskazują na potrzebę ich doskonalenia i pozyskiwania nowych. Podobnie doświadczenia zdobyte w Syrii są sprawdzeniem efektywności posiadanych zdolności operacyjnych, a zwłaszcza do działań ekspedycyjnych, i pozwalają określić kierunki dalszej modernizacji rosyjskich sił zbrojnych.

Ocenia się, że Rosja dąży do przywrócenia wiarygodności swych sił zbrojnych jako czynnika odstraszającego i narzędzia do realizacji celów polityki zagranicznej, czego niezbieżnie dowodzi rozmieszczenie wojsk w Syrii. Ostatnia dekada prowadzenia reform sił zbrojnych jest również dowodem na to, że możliwe jest dokonanie szybkich zmian transformacyjnych i dogonienie Zachodu nie tylko w wybranych zdolnościach. Wciąż jednak mimo modernizacji sprzętu postradzieckiego dużym wyzwaniem jest integracja nowo pozyskanych zdolności z produkcją seryjną niezbędnego im wyposażenia.

Jest bardzo mało prawdopodobne, aby Rosja osiągnęła swój cel, jakim jest zbudowanie milionowej armii zdolnej do elastycznego reagowania, do 2020 roku. W ramach modernizacji dąży ona do tworzenia małych, elastycznych elitarnych pododdziałów, podobnie jak miało to miejsce na Ukrainie. Wraz z postępującą

reformą i pozyskaniem nowych systemów uzbrojenia zwiększając się zdolności do odnoszenia zwycięstw w konfliktach regionalnych. Niestety, nie będzie to możliwe w przypadku globalnej projekcji siły do prowadzenia wojny konwencjonalnej. Należy oczekiwać, że Rosja będzie wykorzystywać swoje zmodernizowane siły zbrojne do realizacji interesów na terytorium Europy.

Bibliografia

- Angevine, R.G. (Ed.). (2019). *Learning Lessons from the Ukraine Conflict* (IDA Document NS D-10367). Alexandria: Institute for Defense Analyses. Dostęp: <https://nsiteam.com/social/wp-content/uploads/2019/07/NS-D-10367-Learning-Lessons-from-Ukraine-Conflict-Final.pdf> [14.03.2020].
- Arbatov, A.G. (1998). Military Reform in Russia. Dilemmas, Obstacles, and Prospects. *International Security*, 22(4), 83–134. DOI: <https://doi.org/10.1162/isec.22.4.83>.
- Barabanov, M. (Ed.). (2011). *Russia's New Army* (UDK 355/359). Moscow: Centre for Analysis of Strategies and Technologies. Dostęp: http://www.cast.ru/files/book/NewArmy_sm.pdf [10.03.2020].
- Barabanov, M. (2014). Ukrainian Conflict and Military Reform in Russia. *Russia in Global Affairs*, 12(4). Dostęp: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/testing-a-new-look/> [19.03.2020].
- Butowski, P. (2019). *Tupolew Tu-95*. Dostęp: <http://www.hudi.republika.pl/Tu-95.htm> [19.03.2020].
- Cohen, R.S. & Radin, A. (2019). *Russia's Hostile Measures in Europe. Understanding the Threat*. Santa Monica: RAND Corporation. Dostęp: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1700/RR1793/RAND_RR1793.pdf [10.03.2020].
- De Haas, M. (2011). *Russia's Military Reforms Victory after Twenty Years of Failure?* (Clingendael Paper No. 5). Hague: Netherlands Institute of International Relation 'Clingendael'. Dostęp: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20111129_clingendaelpaper_mdehaas.pdf [10.03.2020].
- Doctrine of Information Security of the Russian Federation* (2016). Decree of the President of the Russian Federation (No. 646 of December 5). Moscow: The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. Dostęp: https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6B6BZ29/content/id/2563163 [10.03.2020].
- Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej* (2011). Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- Dura, M. (2019, 24 września). *Szojgu: rosyjska armia po reformach w stałej gotowości*. Defence24. Dostęp: <https://www.defence24.pl/szojgu-rosyjska-armia-po-reformach-w-stalej-gotowosci> [22.04.2020].
- Fox, A.C., Rossow, A.J. (2017). *Making Sense of Russian Hybrid Warfare: A Brief Assessment of the Russo-Ukrainian War* (The Land Warfare Papers No. 112). Arlington: The Institute of Land Warfare. Dostęp: <https://www.ausa.org/sites/default/files/publications/LWP-112-Making-Sense-of-Russian-Hybrid-Warfare-A-Brief-Assessment-of-the-Russo-Ukrainian-War.pdf> [14.03.2020].

- Giles, K. (2014). A New Phase in Russian Military Transformation. *The Journal of Slavic Military Studies*, 27(1), 147–162. DOI: <https://doi.org/10.1080/13518046.2014.874850>.
- Giles, K. (2017). *Assessing Russia's Reorganized And Rearmed Military*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace. Dostęp: https://carnegieendowment.org/files/5.4.2017_Keir_Giles_RussiaMilitary.pdf [19.03.2020].
- Golts, A., Kofman, M. (2016). *Russia's Military Assessment, Strategy, and Threat*. Washington: Center on Global Interests. Dostęp: <https://globalinterests.org/wp-content/uploads/2016/06/Russias-Military-Center-on-Global-Interests-2016.pdf> [18.03.2020].
- Grätz, J. (2014, April). *Russia's Military Reform: Progress and Hurdles* (CSS Analyses in Security Policy, No. 152). Zurich: Center for Security Studies. Dostęp: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse152-EN.pdf> [19.03.2020].
- Gressel, G. (2015). *Russia's Quiet Military Revolution, And What It Means For Europe* (Policy Brief No. 143). London: European Council on Foreign Relations. Dostęp: http://www.ecfr.eu/page/-/Russias_Quiet_Military_Revolution.pdf [10.03.2020].
- Harris, C., Kagan, F.W. (2018). *Russia's Military Posture: Ground Forces Order of Battle*. Washington: Institute for the Study of War. Dostęp: http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Ground%20Forces%20OOB_ISW%20CTP_0.pdf [14.03.2020].
- Informacja na temat Doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej (2015). (Bezpieczeństwo Narodowe III/2015). Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. Dostęp: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/03/35_KBN_DOKTRYNA_ROSJI.pdf [16.01.2019].
- Johnson, D. (2018). *Russia's Conventional Precision Strike Capabilities, Regional Crises, and Nuclear Thresholds* (Livermore Papers on Global Security, No. 3). Livermore: Center for Global Security Research. Dostęp: <https://cgsr.llnl.gov/content/assets/docs/Precision-Strike-Capabilities-report-v3-7.pdf> [16.01.2019].
- Klein, M. (2016). *Russia's Military: On the Rise?* (Transatlantic Academy Paper Series, 2015–16, No. 2, March). Washington: Transatlantic Academy. Dostęp: <http://www.gmfus.org/file/7583/download> [10.03.2020].
- Kolejny nosiciel pocisków Kalibr-NK w budowie (2017, 19 marca). Defence24. Dostęp: <http://www.defence24.pl/kolejny-nosiciel-pociskow-kalibr-nk-w-budowie> [19.03.2020].
- Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, (2016, 30 października). (zatwierdzona przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej Vladimira Putina). Moskwa. Dostęp: https://poland.mid.ru/web/polska_pl/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej/-/asset_publisher/x9WG6FhjehkG/content/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej-zatwierdzona-przez-prezydenta-federacji-rosyjskiej-vladimira-putina-30-listopada-2016-r-?inheritRedirect=false [15.03.2020].
- Kraj, K. (2019). The System of Military Higher Education in the Russian Federation. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, 36(3), 169–184. DOI: <https://doi.org/10.34697/2451-0718-btip-2019-3-011>.
- Łomanowski, A., Musiałowicz, B. (2006). Kierunki rosyjskiej polityki zagranicznej. Raport BBN. *Bezpieczeństwo Narodowe*, 2, 17–40. Dostęp: <https://www.bbn.gov.pl/download/1/889/kierunkirosyjskiejpolitykizagranicznej.pdf> [10.03.2020].

- McDermott, R.N. (2010). *Russian Perspectives on Network-Centric Warfare: the Key Aim of Serdyukov's Reform*. Leavenworth: The Foreign Military Studies Office. Dostęp: https://community.apan.org/cfs-file/__key/docpreview-s/00-00-09-41-40/2018_2D00_10_2D00_01-Russian-Perspectives-on-Network_2D00_Centric-Warfare-_2800_McDermott_2900_.pdf [11.03.2020].
- Mearsheimer, J.J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5). Dostęp: <https://pdfs.semanticscholar.org/2930/73c0febf174ae904bea3d7f1524e14307706.pdf> [04.01.2020].
- Ministry of Defence of the Russian Federation (2020). *Mission and Objectives of the Russian Armed Forces*. Dostęp: <http://eng.mil.ru/en/mission/tasks.htm> [12.03.2020].
- NI (2015, 20 listopada), NI: „zabójca lotniskowców USA” Tu-22M3 stał się „zabójcą PI”. Sputniknews. Dostęp: <https://pl.sputniknews.com/swiat/201511201468390-Rosja-bombowiec-tu22m3/> [19.03.2020].
- Nichol, J. (2011, August 24). *Russian Military Reform and Defense Policy* (CRS Report for Congress, R-42006). Washington: Congressional Research Service. Dostęp: <https://fas.org/sgp/crs/row/R42006.pdf> [10.03.2020].
- Perry, B. (2015, August 14). Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations. *Small Wars Journal*. Dostęp: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/non-linear-warfare-in-ukraine-the-critical-role-of-information-operations-and-special-opera> [14.03.2018].
- President of the Russian Federation D. Medvedev. (2009, November 9). *O wniesieniu zmian w Fiederalnyj zakon "Ob oboronie"*. Moscow. Dostęp: <http://docs.cntd.ru/document/902183535> [19.03.2020].
- Radin, A., Reach C. (2017). *Russian Views of the International Order*. Santa Monica: RAND Corporation. Dostęp: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1800/RR1826/RAND_RR1826.pdf [10.03.2020].
- Radin, A., Davis, L.E., Geist, E., Han, E., Massicot, D., Povlock, M., ... Long, A. (2019). *The Future of the Russian Military. Russia's Ground Combat Capabilities and Implications for U.S.-Russia Competition*. Santa Monica: RAND Corporation. Dostęp: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3000/RR3099/RAND_RR3099.pdf [10.03.2020].
- Renz, B. (2014). *Russian military capabilities after 20 years of reform*. Nottingham. Dostęp: <https://core.ac.uk/download/pdf/42494084.pdf> [11.03.2020].
- Ripley, T. (2014, March 18). "Operation Crimea '14" An Incomplete Victory? (Background to Military Deployments & Analysis). Dostęp: <http://www.timripley.co.uk/articles/2014/Operation-Crimea-2014%20-Update-18-03-2014.pdf> [14.03.2018].
- Rosja zmienia konstytucję. Putin znowu będzie mógł kandydować na prezydenta. (2020, 11 marca). PAP. Dostęp: <https://telewizjarepublika.pl/rosja-zmienia-konstytucje-putin-znowu-bedzie-mogl-kandydowac-na-prezydenta,92600.html> [10.03.2020].
- Russell, M. (2015). *Russia's armed forces. Reforms and challenges* (European Parliamentary Research Service. In-Depth Analysis PE 554-213), Brussels: European Parliament. Dostęp: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554213/EPRS_IDA%282015%29554213_EN.pdf [10.03.2020].

- Russia Military Power. Building a Military to Support Great Power Aspirations.* (2017). Washington: Defense Intelligence Agency. Dostęp: <http://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/Russia%20Military%20Power%20Report%202017.pdf> [18.03.2020].
- Sergunin, A. (2012). On the Russian Military Reform: A Rejoinder. *The Journal of Slavic Military Studies*, 25(2), 251–256. DOI: <https://doi.org/10.1080/13518046.2012.676515>.
- Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej.* (2015). Dostęp: https://poland.mid.ru/web/polska_pl/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej/-/asset_publisher/x9WG6FhjehkG/content/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-federacji-rosyjskiej?inheritRedirect=false [10.03.2020].
- Strzelecki, M. (2017). „Uprzejmi ludzie” czy „zielone ludziki”? Siły Operacji Specjalnych Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, 28(3), 383–413. Dostęp: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-f87ce22c-f7bf-4d75-845c-b5fef97d790e> [22.04.2020].
- Sutyagin, I. (2015, March 9). *Russian Forces in Ukraine* (Briefing Paper). Moscow: Royal United Services Institute. Dostęp: https://www.rusi.org/sites/default/files/201503_bp_russian_forces_in_ukraine.pdf [14.03.2018].
- Tu-160 Blackjack Strategic Bomber.* (2020). Air Force Technology. Dostęp: <https://www.airforce-technology.com/projects/tu-160-blackjack/> [19.03.2020].
- Truffer, P. (2019, March 10). *A long way: Russian military reform – Part 1.* Dostęp: <https://www.offiziere.ch/?p=35498> [10.03.2020].